

УДК 330.341.1

ЕВОЛЮЦІЯ ТЕОРІЇ ІННОВАЦІЙ У ПРОЦЕСІ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ СУСПІЛЬСТВА

Петухова Ольга Михайлівна,

доцент, кандидат економічних наук,

Національний університет харчових технологій,

доцент кафедри фінансів

Досліджено теоретичні аспекти та еволюцію теорії інновацій. Доведено, що побудова стрункої сучасної теорії інновацій повинна ґрунтуватись на розкритті суттєвих взаємозв'язків між окремими елементами функціонування інноваційної системи як на макро-, так і на макрорівнях.

Ключові слова: інновації, теорія інновацій, економічний розвиток, інноваційний розвиток, еволюція.

EVOLUTION OF THE INNOVATIONS THEORY IN THE PROCESS OF SOCIAL AND ECONOMIC DEVELOPMENT

PETUKHOVA O.M.

The theoretical aspects of the theory of evolution and innovation. It is proved that building a harmonious modern theory of innovation must be based on the disclosure of significant relationships between individual elements functioning innovation system as at the macro- and at the micro level.

Key words: innovation, innovation theory, economic development, innovation development, evolution.

ЭВОЛЮЦИЯ ТЕОРИИ ИННОВАЦИЙ В ПРОЦЕССЕ СОЦИАЛЬНО-ЭКОНОМИЧЕСКОГО РАЗВИТИЯ ОБЩЕСТВА

Петухова О.М.

Исследованы теоретические аспекты и эволюция теории инноваций. Доказано, что построение стройной современной теории инноваций должна основываться на раскрытии существенных взаимосвязей между отдельными элементами функционирования инновационной системы как на макро-, так и на макроуровне.

Ключевые слова: инновации, теория инноваций, экономическое развитие, инновационное развитие, эволюция.

Вступ. Світова та вітчизняна економіка формують нову парадигму розвитку, підґрунтям якої є зростаючий взаємозв'язок між соціально-

економічним розвитком суспільства та інноваційними процесами, розвиток економіки знань та нових технологій, глобальний характер створення та використання результатів наукових досліджень та розробок. Створення та впровадження інновацій стає основним внутрішнім фактором і запорукою майбутнього зростання економіки. Як показує світовий досвід, успішне використання досягнень науково-технічного прогресу здатне суттєво вплинути на перебіг економічних процесів і значно прискорити їх. Виходячи з цього проблематика досліджень різних аспектів інноваційної сфери викликає цікавість з боку багатьох вчених-економістів.

Постановка завдання. Дослідженню різних аспектів інноваційної діяльності присвячено значну кількість наукових праць зарубіжних і вітчизняних вчених-економістів. Вагомий внесок у дослідження цих проблем зробили В. Александрова, Ю. Бажал, О. Василенко, О. Волков, В. Геєць, І. Дахно, О. Дацій, П. Друкер, С. Ільєнкова, С. Ілляшенко, Б. Кваснюк, Н. Краснокутська, Д. Крисанов, С. Онишко, М. Портер, Б. Санто, Р. Фатхудінов, Л. Федулова, Й. Шумпетер та ін.

Разом із тим формування ефективних механізмів інноваційної діяльності в умовах ринкової економіки неможливе без розробки теоретичного підґрунтя та дослідження еволюції теорії інновацій. Побудова стрункої сучасної теорії інновацій повинна ґрунтуватись на розкритті суттєвих взаємозв'язків між окремими елементами функціонування інноваційної системи як на макро-так і на мікрорівнях. Водночас до сьогодні тривають дискусії щодо сутності інновацій, економічного змісту інноваційної діяльності та інноваційних процесів, що обумовлює необхідність подальших досліджень у даній галузі.

Результати. Теорія інновацій як один із структурних підрозділів, складова частина загальної економічної теорії, проходить складний і тривалий шлях становлення та розвитку. Її формування розвивалось аналогічно тому, як змінювались протягом часу погляди на роль факторів виробництва, що найбільше сприяють економічному розвитку країн.

В основі еволюції теорії інновацій лежить глибоке розуміння провідної ролі прогресивних змін у науково-технічному та соціально-економічному розвитку суспільства. Вивчаючи теоретичні аспекти розвитку інноваційних процесів, теорія інновацій перебуває у колі найбільш актуальних проблем економічних наукових досліджень і є об'єктом вивчення іще з часів становлення класичної економічної думки. Подальший розвиток сучасної інноваційної теорії повинен здійснюватись з урахуванням всього різноманіття підходів, методів та фундаментальних положень, які були закладені економічною теорією раніше.

Зародження основ формування теорії інновацій прийнято відносити до початку ХХ ст. Разом з тим підґрунтя цієї теорії базується на дослідженнях, пов'язаних із науково-технічним прогресом та його впливом на розвиток суспільства, починаючи від класиків політекономії. Питанням вивчення впливу досягнень у сфері технологій та техніки на економічний розвиток приділяли увагу багато видатних вчених-економістів, зокрема А. Сміт, Д. Рікардо, Дж. Мілль, К. Маркс, Е. Бем-Баверк, В. Джевонс та інші. Так А. Сміт [1] вказував на залежність збільшення кількості роботи, яку може виконати та сама кількість працівників, від збільшення вправності кожного окремого працівника; від економії часу, який втрачається на перехід від одного виду праці до іншого; та від винаходу великої кількості машин, які полегшують і скорочують працю та дають змогу одній людині виконувати роботу кількох.

Досліджуючи взаємозв'язок технічного прогресу і прибутку, К. Маркс вважав розвиток продуктивних сил базисом, а науково-технічний прогрес наслідком (надбудовою), а не причиною розвитку виробництва.

Англійський вчений В. Джевонс звертав увагу на існування тривалих періодів зростання і падіння цін. Таким чином, відзначаючи існування тривалих коливань в економіці, В. Джевонс не зміг пояснити ці явища, пов'язуючи їх із появою (через певні проміжки часу) плям на Сонці.

Прихильники кейнсіанської теорії, розглядаючи економічні процеси зазвичай у короткостроковому періоді, взагалі не приділяли уваги науково-технічному прогресу.

Отже економічна наука тривалий час практично не приділяла належної уваги питаннями впливу інновацій (зокрема науково-технічного прогресу) на економічний розвиток, і лише у ХХ ст. західні економісти М. Абрамовиц, Р. Солоу, Й. Шумпетер, Д. Сахал, Р. Фостер, Б. Твісс, Е. Денісон та ін. довели, що науково-технічний прогрес є основним джерелом економічного розвитку суспільства.

Засновником теорії інноваційного розвитку вважається австрійський вчений Йозеф Алоїз Шумпетер [2]. Саме він вперше вжив термін „інновація“, поєднав теорію довгострокових циклічних коливань М. Кондратьєва зі зміною технологій, запровадив поняття базових і вторинних нововведень, визначив відмінність між товарними й технологічними інноваціями, а також висловив думку щодо кластерного характеру інновацій. На започаткованих Й. Шумпетером засадах базуються сучасні погляди на теорію та типи інновацій.

Дослідження Й. Шумпетера отримали розвиток у працях західноєвропейських і американських вчених: Г. Менша, М. Калецькі, Б. Твіса, Д. Сахала, К. Фрімена, Я. Ван Дейна, Е. Менсфілда, Дж. Кларка, Х. Барнета, Є. Вітте, Е. Денісона та інших. Завдяки їх дослідженням остаточно сформувався погляд на інновації як на головне джерело соціально-економічного розвитку суспільства.

Остання чверть ХХ ст. ознаменувалася входженням людства в нову стадію свого розвитку – стадію побудови постіндустріального суспільства, яке має бути результатом докорінних соціально-економічних змін. Науково-технічний прогрес утвердився як найважливіший чинник економічного зростання, основа конкурентоспроможності фірм, корпорацій, галузей, національних економік. Сформувалося глибоке розуміння, що майбутній розквіт і навіть виживання в глобальному світі визначаються центральною

роллю інновацій, що великою мірою сприяють підвищенню продуктивності праці і вкладеного капіталу [3, с.3].

У наш час впливу інновацій на соціально-економічний розвиток суспільства приділяють значну увагу широке коло вчених, серед яких слід відзначити й вітчизняних економістів, зокрема В. Александрову, Ю. Бажала, О. Василенко, О. Волкова, В. Гейця, І. Дахно, О. Дація, С. Ілляшенко, Н. Краснокутську, Д. Крисанова, С. Онишко, Л. Федулову та ін.

Інноваційний чинник став стратегічним, основоположним засобом розвитку суспільств та економік за останню чверть 20 ст. та на початку 21 ст. Якщо на початку 20 ст. внесок науки і технології у розвиток економіки країн оцінювали у 33 %, то наприкінці – у 70 – 80 % [4, с. 10].

У нинішній час цікавість багатьох вчених-економістів викликає широке коло питань, пов'язаних із проблематикою інновацій. Як у світовій, так і у вітчизняній літературі зустрічається багато поглядів щодо сутності економічної категорії „інновація”. Водночас досі немає єдиного визначення цього поняття, існують розбіжності з ряду важливих методичних питань та тлумачення основних категорій.

Вважається, що термін „інновація” вперше було вжито австрійським економістом Йозефом Шумпетером. На основі узагальнення численних досліджень, проведених наприкінці XIX – на початку XX ст., він розглядає інновацію як економічний засіб, застосований підприємцем з метою підвищення розміру отриманого прибутку, та характеризує інновацію як зміну, здійснення нових комбінацій виробничих чинників. Ці комбінації різні за своєю сутністю, але мають спільну основу – елемент новизни. Саме новизну Й. Шумпетер вважав вирішальним критерієм у визначенні інновації.

Відповідно до започаткованих Й. Шумпетером поглядів, економічна сутність інновацій сучасними вченими здебільшого трактується як

перетворення потенційного науково-технічного прогресу в реальний, що втілюється в нових продуктах і технологіях.

Згідно Закону України "Про інноваційну діяльність" [5] інноваціями вважаються новостворені (застосовані) і (або) вдосконалені конкурентоздатні технології, продукція або послуги, а також організаційно-технічні рішення виробничого, адміністративного, комерційного або іншого характеру, що істотно поліпшують структуру та якість виробництва і (або) соціальної сфери.

Зауважимо, що у світовій економічній літературі досі не вироблено однозначного підходу до визначення інновацій. Як правило, вчені характеризують інновації залежно від об'єкту і предмету свого дослідження. Досліджуючи найбільш поширені погляди вчених-економістів на дефініцію інновацій, можна виділити два основні підходи до визначення цієї категорії. Згідно з першим підходом інновації розглядаються в динаміці – як процес впровадження нових елементів, виробів, підходів, принципів замість існуючих; відповідно до іншого, статичного підходу, інновації вважаються продуктом, результатом, тобто інновація ототожнюється з новим товаром, новою технікою, технологією. Обидва підходи мають своїх прихильників, зокрема трактування інновацій як процесу впровадження нових виробів, технологій, принципів притримуються К. Фрімен, Д. Тідд, Д. Бессант, К. Павітт, Б. Твісс, Б. Санто, вітчизняні економісти І. Школа, І. Буднікевич, О. Лапко, Д. Черваньов, Л. Нейкова, І. Цигилик, І. Ткачук та ін.; як продукт, тобто результат інноваційного процесу у вигляді нової продукції, техніки, технології, нового методу, що впроваджені на ринку, інновації трактують М. Портер, Р. Фатхутдінов, С. Ільєнкова, В. Мединский, М. Молчанов, І. Павленко, Н. Гончарова, Г. Швиданенко та інші.

Таким чином однозначного тлумачення категорії „інновація” до сьогодні не вироблено. Наявність розбіжностей з ряду важливих питань визначення економічної сутності інновацій пояснюється тим, що на кожному економічному рівні інновації як об'єкт дослідження

характеризуються специфічними ознаками, змістом і формою функціонування, що визначають логічну сукупність варіантів підходів до їх розгляду.

Згідно найбільш узагальнюючих поглядів сучасних вчених-економістів прийнято вважати, що інновації спрямовані на задоволення сучасних потреб виробництва та людини; генератором інноваційних процесів є новації, а впровадження їх в господарсько-виробничу практику визначається як нововведення. Таким чином новації є результатом фундаментальних та прикладних наукових досліджень і розробок, а їх впровадження у виробництво становить економічний зміст інновацій, сприяючи прогресивним змінам суспільного середовища.

Отже, інноваційний цикл, розпочинаючись від моменту виникнення ідей, її техніко-економічного опрацювання, продовжується аж до впровадження новації у практику господарювання (тобто використання нововведень), далі можлива дифузія інновацій та їх потенційне удосконалення (модифікація).

Узагальнюючи погляди вчених-економістів на економічну сутність інновацій та зміст інноваційної діяльності, у найбільш загальному розумінні під інноваційною діяльністю можна розуміти сукупність прогресивних, якісно нових змін, що безперервно виникають у часі та просторі; діяльність щодо розробки та створення нового або удосконаленого продукту (процесу, послуг), перетворення результатів наукової і науково-технічної діяльності в інновації та впровадження їх у практику господарювання, використання останніх для забезпечення (або зміцнення) конкурентоспроможності, успішної роботи та економічного розвитку підприємства.

Враховуючи різнобічні підходи до трактування інновацій як економічної категорії, можна вважати, що інновації – це новостворені (вдосконалені) і впроваджені продукти, технології, послуги, рішення, які характеризуються новизною і задовольняють нові суспільні потреби.

Таким чином інноваційна діяльність через практичне використання ідей і винаходів приводить до створення кращих за своїми властивостями товарів, ефективніших технологій, нових послуг, що забезпечують соціально-економічний розвиток суспільства.

Сутність інновацій пов'язана із періодично виникаючими у господарюванні змінами, які є базовою ознакою соціально-економічного розвитку суспільства. Необхідність відчувати тенденції змін, вловлювати нові можливості, адаптуватись до динамічної ситуації, пристосовуватись до періодичних трансформацій на шляху побудови успішного майбутнього розвитку економіки породжує потребу використання нових ідей та можливостей, що постійно генеруються науковою думкою. Водночас не слід розглядати інноваційний процес як спонтанне виникнення корисних для бізнесу ідей та впровадження найбільш ефективних із них у практику господарювання. Очевидно, що інноваційні процеси необхідно аналізувати, систематизувати, прогнозувати й планувати та спрямовувати у русло максимальної їх ефективності.

Основою проведення ефективної інноваційної діяльності, успішного впровадження інновацій можна вважати готовність до постійних змін і здатність генерувати їх, відмовляючись від неефективних звичних методів роботи; розуміння необхідності підвищення кваліфікації персоналу; усвідомлення майбутніх перспектив та можливостей досягнення успіху за рахунок докорінних змін; спрямування зусиль на досягнення конкретних кінцевих цілей.

При цьому слід звернути особливу увагу на готовність до впровадження інновацій, оскільки нездатність відмовитись від звичного, але вже неефективного способу виробництва (технології, обладнання, продукту), робить надзвичайно низьким шанс здійснити справжній інноваційний прорив. Зазначимо, що одним з головних чинників сприйнятливості до нововведень вважається інноваційний потенціал, який найчастіше

отоотожнюють з сукупністю різних видів ресурсів, необхідних для інноваційної діяльності підприємства.

Світовий досвід доводить, що спрямованість на досягнення високого рівня інноваційного розвитку сприяє розвитку економіки країни, і є підґрунтям майбутнього ефективного соціально-економічного розвитку суспільства.

Висновки. Інновації, як головний чинник соціально-економічної трансформації суспільства, відіграють вирішальну роль в еволюції економічної системи. Зародження, формування та становлення теорії інноваційного розвитку відбувається в контексті соціально-економічного розвитку суспільства та обумовлюється складністю і багатогранністю проблем інноваційної сфери.

Водночас, не зважаючи на значну цікавість до проблем інноваційної діяльності з боку багатьох вчених, велику кількість проведених досліджень загальних умов інноваційної діяльності та вивчення її специфічних особливостей, визнання її теоретичної, методологічної й практичної значимості, цілісна теорія інновацій остаточно ще не склалась. Багато важливих питань ще й досі не знайшли свого вирішення. Таким чином триває процес формування теорії інноваційного розвитку через критичне переосмислення існуючих поглядів на природу інновацій та закономірності інноваційного розвитку.

Література:

1. Смит А. Исследование о природе и причинах богатства народов. — М.: Соцэкгиз, 1962. — 678 с.
2. Шумпетер Й. Теория экономического развития (Исследование предпринимательской прибыли, капитала, кредита, процента и цикла конъюнктуры). Перевод с немецкого. – М.: Прогресс, 1982. – 454 с., с. 159.
3. Федулова Л.І. Інноваційна економіка: Підручник. – К.: Либідь, 2006. – 480 с.

4. Марчук Е.К. Украина: новая парадигма прогресса: аналитическое исследование / Е.К.Марчук – К.: Авалон, 2001. – 222 с.

5. Закон України "Про інноваційну діяльність" від 04 07.02 р. № 40-IV.